

Hodnocení bakalářské práce Anežky Lindaurové „Nechtěné důsledky panství člověka nad přírodou: Adorno a Bookchin“, Praha, FF UK, 43 stran.

Posudek vedoucího práce Ondřeje Švece

Anežka Lindaurová ve své bakalářské práci využívá Adornovo pojetí panství jako kritickou perspektivu pro pochopení současných nerovnováhy jak ve vztahu člověka k přírodě, tak k druhým. Pro rozvinutí tématu panství a jeho významu pro environmentální filozofii se posléze obrací k teorii sociální ekologie Murraye Bookchina formulované v jeho díle *Ecology of Freedom*, aby poukázala na neoddělitelnost problémů ekologických a sociálních.

Adorno i Bookchin jí slouží zejména k vykázání úzké souvislosti mezi panstvím lidstva nad přírodou a panstvím člověka nad bližními, stejně jako jejich společného kořene. Oba autoři společně kritizují instrumentalizaci rozumu, který se stal spíše nástrojem kontroly a ovládnutí než skutečného porozumění tomu, co je v přírodě i ve vztahu k druhým neredukovatelné na pojmové uchopení a ekonomické využití. Společného jmenovatele obou kritik posléze autorka shledává v tezi, podle níž spočívá řešení sociální a ekologické krize zejména v přiznání větší autonomie druhým lidem i ne-lidské přírodě.

Zároveň však odhaluje rozdíly v tom, co by uznání autonomie u jednoho a druhého autora konkrétně mělo znamenat. Zatímco Adornovo řešení spočívá zejména ve zdůrazňování „přednosti objektu“ a „porozumění objektu v jeho konstelaci“, Bookchin klade do popředí "celistvost", v níž se člověk chápe jako součást vyššího celku, který by vyústil v reflektovaně symbiotický vztah s ne-lidskou přírodou. Na rozdíl od Adorna je však pro Bookchina racionální poznání součástí takového ne-hierarchického vztahu, takže v jeho podání moderní věda, schopná sebe-kritiky, nevede nevyhnutelně k instrumentalizaci přírodního jsoučna, ani druhých. Tím by se Bookchinovo finální stanovisko odlišovalo od Adornovy pesimistické vize moderní vědy, pojímané jako bezuzdná expanze instrumentálního a formálního rozumu. Autorka však v závěrečné kapitole, pro někoho možná překvapivě, zdůrazňuje spíše shody než rozdíly obou koncepcí: na str. 34 tak píše, že „racionalita je [pro Adorna] nástrojem oprese [a v tomto] se s Bookchinem shodují.“ Zároveň se podle autorky jedná pouze o kritiku instrumentální a panské podoby racionality, kterou lze podle obou autorů překonat transformací osvícenského projektu zevnitř, a to přehodnocením metod a cílů současné podoby vědy a techniky tak, aby více odpovídaly etickým principům, možnostem emancipace a respektu k neredukovatelnosti přírodního jsoučna, jehož je lidská bytost součástí.

K tomu by bylo možno kriticky podotknout, že Adorno jistě nabízí přehodnocení stávající formy osvícenství zejména ve svém dřívějším společném díle s Horkheimerem *Dialektika osvícenství*, avšak v *Negativní dialektice* převažuje pesimistické zhodnocení úlohy moderní vědy, která ze své vlastní, formalistní povahy zjednodušuje a kategorizuje komplexní jevy do abstraktních pojmů a matematických vzorců. Spíše než ve vědě shledává Adorno v umělecké tvorbě a její estetické recepci potenciál odhalovat rozpory, které jsou současnému světu vlastní, a zpochybňovat *status quo* předkládáním alternativních možností, jak realitu v jejích vnitřních tensích vnímat. Jistě lze i *Negativní dialektice* vystopovat emancipační prvky racionality v její schopnosti sebekriticky zhodnotit vlastní limity a rozpory, které nelze

překlenout žádnou syntézou. U příležitosti obhajoby by proto stálo za to ještě jednou rozdíly a shody mezi Adornovou a Bookchinovým stanoviskem k racionalitě a vědě shrnout a co nejpresněji formulovat.

Na to pak navazuje další možná námitka a zároveň příležitost k autorčině obhajobě. Ta se týká parciálních nejasností v autorčině podání rehabilitace vědy – po kritice její instrumentální podoby – u samotného Bookchina. Poněkud mlhavě je tato transformace současné vědy, rozumu i techniky podána zejména na stránkách 32 a 33: „Mít přítomnou etickou dimenzi v základu pojmu rozumu přitom není podle Bookchina v rozporu s pravidly logiky. Stejně tak může být rehabilitována věda jako *způsob systematické interpretace logos a technika jako prostředek mediace* našeho vztahu s mimolidskou přírodou.“ (pasáž, v níž zjevně došlo k nějaké vynechávce, vyznačil O.Š.). O něco níže autorka pokračuje: „Rozum pro něj existuje v přírodě jako sebe organizující přívlastek substance a ukazuje se jako neutuchající snaha dosáhnout vědomí.“ (Tamtéž). Tato formulace v bakalářské práci odkazuje na str. 357 Bookchinovy knihy *Ecology of Freedom*, a to nejspíše (?) na pasáž:

„The self-organization of substance into ever-more complex forms—indeed, the importance of form itself as a correlate of function and of function as a correlate of self-organization—implies the unceasing activity to achieve stability. That stability as well as complexity is a "goal" of substance; that complexity, not only inertness, makes for stability; and finally, that complexity is a paramount feature of organic evolution and of an ecological interpretation of biotic interrelationships.“

S předloženou interpretací vidím několik nesnází. (1) pojem *substance* do těla textu najednou vpadl poměrně *ex abrupto* a není nijak blíže specifikován. (2) V odkazované pasáži *Ecology of Freedom* se o rozumu, ani sebe-vědomí v přírodě nemluví. Dle mého názoru autorka správně naznačuje, že Bookchin se zde blíží takové filosofii přírody, která v člověku vidí schopnost přírody dojít ve vyšších stupních organizace ke stavu reflektovaného sebe-uvědomění, avšak prokázání správnosti takovéto interpretace by si vyžadovalo preciznější argumentace i práce s výchozím textem.

Podobné nesnáze s porozuměním (a přiléhavostí interpretace) spatřuji též v navazující pasáži BP, v níž se bez bližšího uvedení nečekaně objeví pojem „podvědomí“ a zcela enigmatický termín „syntaxe“, jemuž bez zasazení do kontextu nelze při nejlepší vůli porozumět. „Za stejně důležité jako vznik faktických hierarchií v lidských společnostech Bookchin považuje přelití hierarchických vztahů do lidského podvědomí, konkrétně do syntaxe, a tím pádem i do způsobu, jakým konstruujeme vztah mezi námi (subjektem) a objekty.“ (str. 33)

Navzdory těmto námitkám, které budou zároveň příležitost k bližšímu vyjasnění během obhajoby, je třeba zdůraznit, že se předložená práce vyznačuje nemalou odvahou vyrovnat se s nesnadno přístupnými myšlenkami T. W. Adorna a zároveň překonat jeho pesimistické a téměř bezvýchodné pojetí panství, v němž je moderní společnost v důsledku jednostranného pochopení osvícenského projektu chycena. K promyšlení relevance těchto Adornových myšlenek pro dnešní dobu autorka využívá jak vhodně zvolenou sekundární literaturu i promyšlenou a originální komparaci se sociální ekologií M. Bookchina. Ocenit je konečně třeba také schopnost kritického posouzení některých romantizujících tendencí v Bookchinově

prohlašování „preliterárních společností“ za rovnostářské a citlivé vůči udržení rovnovážného vztahu k přírodě s využitím nových paleo-antropologických studií jako je *The Dawn of Everything: A New History of Humanity* D. Graebera a D. Wendrowa.

Práci proto doporučuji k obhajobě s navrhovaným hodnocením „výborně“ až „velmi dobře“, v závislosti na autorčině schopnosti rozptýlit některé z nejasností, na něž výše upozorňuji.

V Praze 9. 9. 2023

Ondřej Švec, Ph.D.